

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1994

6

RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1995, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag:

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0510-X

PALEO-AKTUEEL

6

redactie

Mette Bierma

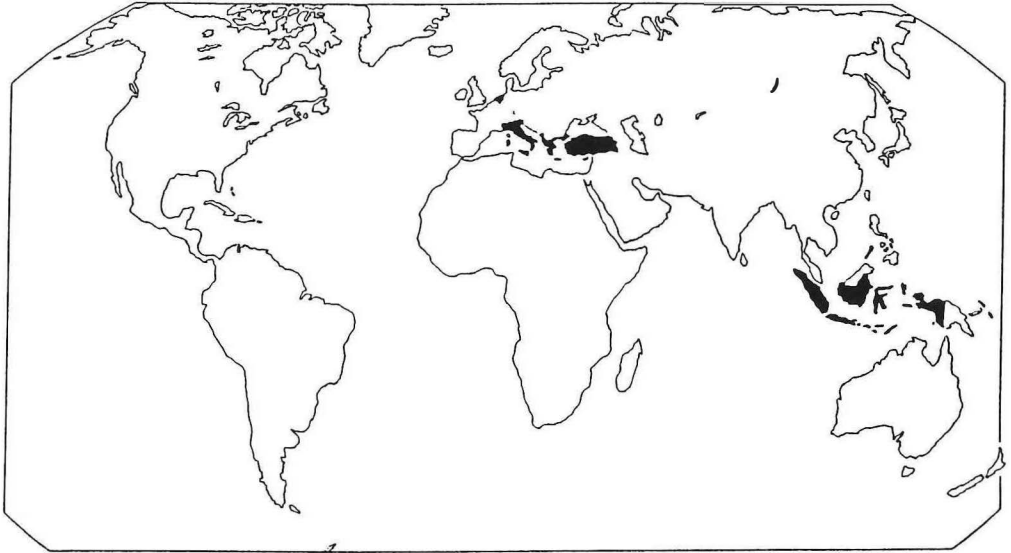
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

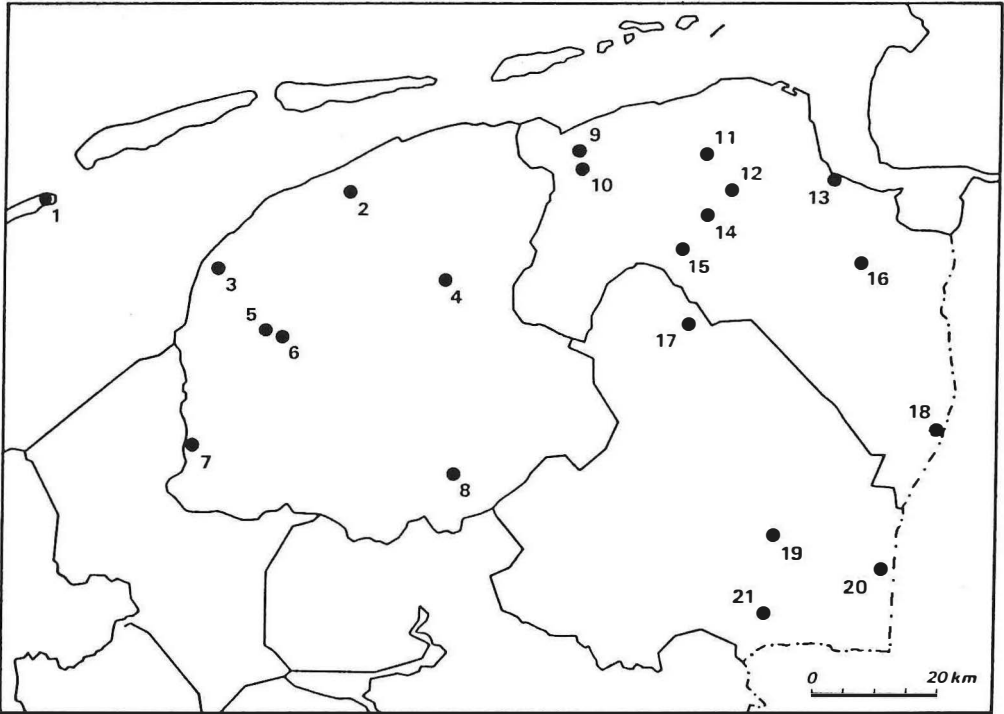
Groningen, 1995

In deze aflevering: Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland en Turkije

In deze aflevering uit Noord-Nederland

1. Oost-Vlieland;
2. Hallum;
3. Wijnaldum;
4. Suameer;
5. Wommels;
6. Oosterend;
7. Hindeloopen;
8. Oldeholtwolde;
9. Ulrum;
10. Houwerzijl;
11. Toornwerd;
12. Lellens;
13. Heveskes;
14. Thesinge;
15. Groningen;
16. Midwolda;
17. Yde;
18. Hasseberg;
19. Schoonoord;
20. Barger-Compascuum;
21. Dalen.

INHOUD

D. STAPERT	
De vuistbijl van Oldeholtwolde (Fr.)	9
L. JOHANSEN EN D. STAPERT	
'Vuur-stenen' in het laat-Paleolithicum	12
H. WOLDRING	
Palynologische aanwijzingen voor akkerbouw in het 10e millennium BP in Centraal-Anatolië?	16
B. BOEKSCHOTEN EN D. STAPERT	
Tijd slijt	20
D.L. BEKKER	
Leang Burung 2: 10.000 jaar continue bewoning?	23
A.L. BRINDLEY	
Datering van bouw en gebruik van de Papeloze Kerk (D49), op grond van het aardewerk	27
A. UFKES	
Een bijzondere scherf uit Kolhorn (N.-H.)	30
J. HIELKEMA	
Een onderzoek naar de vondstcontext van de bronzen bijlen die in Noord-Nederland zijn gevonden	34
O.H. HARSEMA	
Een bronsstijldhuis gebouwd bij Emmen (Dr.)	37
H.A. GROENENDIJK EN W.A. CASPARIE	
XXVII (Bou) Hasseberg (Gr.). Een daloversteek in een Westerwoldse 'ril'	41
J.M. BOS, J. SCHEFFER, E. TAAYKE EN H.T. WATERBOLK	
De kolonisatie van de Friese klei: opgraving Wommels-Stapert (gem. Littenseradiel, Fr.)	45
O.H. HARSEMA	
Nieuwe ijzertijdontdekkingen onder het oude bouwland van Dalen (Dr.)	49
J.M. PASVEER	
Archeologisch onderzoek in Irian Jaya. Verslag van een eerste oriënterende reis	53
G.J. DE LANGEN	
Archeologische terreinwinst. Pleidooi voor archeologische erfgoedplanning in Friesland	56

G.J. DE LANGEN, H. HOMMES, T.M. PERGER, S. WENTINK EN M.H. WISPENWEY Tussen beleid en wetenschap. Tussentijds bericht over het project Bescherming Op Maat in Friesland	60
J.M. BOS Terpzoelen	64
P. ATTEMA Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome; de Sezze survey, Italië	67
ZOÏ MALAKASIOTI, VASSO RONDIRI & REINDER REINDERS Groninger bijdrage aan Griekse monumentenzorg	71
J. SCHEFFER Archeologische veldverkenningen in het ruilverkavelingsgebied Wommels (Fr.)	75
J. SCHELVIS Mijten op de achtergrond. Belang, definitie en mogelijke herkomst van de achtergrondfauna in subfossiele mijtenfauna's	78
A.T. CLASON Het Jacobschaap, een oud Nederlandse ras?	82
R. BAKKER Stuifmeel van veldzuring en schapezuring: aanzet tot ecologische en archeologische interpretatie	85
A.D. DE VRIES EN S. BOTTEMA De paleohydrologie van het Reestdal (Dr.)	89
M.C. GALESTIN Egyptisch godinnenpaar op Groninger wierde?	91
J. BANDEL, A. BRENNAN, H. HALICE, K. VAN DER MEULEN, J. NICOLAY, M. ROOKE, E. VAN DER SCHAFT, J. VELDHUIS EN M. WIGGERS Speurtocht naar de vindplaats van 'het meisje van Yde' (Dr.)	94
S. BOTTEMA Het ontstaan van het veentje van het meisje van Yde (Dr.)	96
S. BOTTEMA Het oppervlaktemonster: de relatie tussen stuifneelregen en vegetatie	99
T. LOOIJENGA Toch runen uit Wijnaldum (Fr.)?	102

A.G.F.M. CUIJPERS	
Fysisch antropologisch onderzoek van de crematie van Wijnaldum (Fr.)	106
A.G.F.M. CUIJPERS, H.A. GROENENDIJK & P.B. KOOI	
Een grafveld uit de vroege middeleeuwen bij Lellens (Gr.)	109
E. KNOL	
Een nieuw ontdekt vroegmiddeleeuws grafveld: Ulrum-de Capel (Gr.)	112
J.W. BOERSMA	
Een 'inkijkoperatie' in de wierde Heveskes (Gr.)	115
A. JAGER	
Twaalfde-eeuwse bewoningssporen te Suameer (Fr.)	119
A. ZWART	
Thesinge (Gr.) via de boor: veen, klei, woudgrond en het klooster Germania	123
P.B. KOOI	
Op ieder potje past een deksel	127
J. MOLEMA	
Een steenhuis te Midwolda (Oldambt, Gr.)	129
B. HUIZENGA EN A. JAGER	
Onderzoek naar de diaconie van Oost-Vlieland	133
J.M. BOS, J.M. PASVEER EN T.B. VOLKERS	
Uit de illegale snijkamer? Vondelingen uit Hindeloopen (Fr.)	135
A.F.L. VAN HOLK	
Thuishaven Groningen	138

ONDERZOEK NAAR DE DIACONIE VAN OOST-VLIELAND (FR.)

J.B. Huizenga en A. Jager

Historische gebouwen hebben nooit de gave toestand uit de bouwtijd behouden. Altijd werden in de loop der tijden veranderingen aangebracht. Wanneer dergelijke gebouwen thans gerenoveerd worden komt men allerhande oude bouwsporen tegen. Zet men deze gegevens - met bronnenonderzoek - op een rij dan kan men de bouwgeschiedenis overzien, voorzover de gegevens reiken. Oudheidkundige studie aan een gebouw is het werk van een bouwhistoricus. Ondergrondse delen kunnen eveneens in de studie worden meegenomen, al is dat eigenlijk het werkterrein van een archeoloog.

Bij de recente verbouwing van de diaconie te Oost-Vlieland zijn weliswaar veel gegevens over de bouwgeschiedenis van het pand aan het licht gekomen, maar aangezien over dit pand al veel documentatie bestaat, is naar de bovengrondse delen verder geen bouwhistorisch onderzoek gedaan. Archeologisch onderzoek was echter wél vereist, want bij het uitbreken van de vloeren werden onbekende en interessante restanten aangetroffen (fig. 1). Zodoende werd de conservator van de Vlielandse musea, B. Huiskes, geraadpleegd. Deze overlegde met J.M. Bos, en vervolgens zijn wij er bijgehaald om het aangetroffene te documenteren.

Omdat op het eerste gezicht duidelijk was dat de grondresten verband hadden met het gebouw, moesten we noodgedwongen de geschiedenis van de diaconie induiken. Dit gebouw vervulde een centrale functie in de bewogen geschiedenis van de armenzorg in Oost-Vlieland. Bronnenmateriaal hiervan is hoofdzakelijk door D. Vermeulen verzameld. De voornaamste feiten en conclusies van de oudste geschiedenis van Vlieland werden door hem gepubliceerd in het boek: *Op zoek naar Vlielands verleden*. Hierin kwam ook de diaconie aan bod. Volgens Vermeulen werd de diaconie in 1632 gebouwd (p. 121). Dat moet een enkelvoudig gebouw van één bouwlaag en een dwarskap zijn geweest. Het gebouw had op de begane grond aan linker- en rechterzijde een kamer, gescheiden door een hal. Rechtsachter in

de hal was een spiltrap naar de zolder. In 1678 werd dit gebouw uitgebreid met een lagere vleugel aan de rechterzijde. Tegen de zijgevels van beide gebouwen kwam een schuur.

In de zijvleugel werd een tweetal funderingen ontdekt. Deze behoren tot een fase vóór de bouw van de zijvleugel. De eerste 30 cm van de vullagen langs deze funderingen was rijk aan vondsten. Dat vondstmateriaal is hoofdzakelijk 17e- en 18e-eeuws.

In het hoofdgebouw zijn in beide kamers kelders gevonden die uit reeksen tongewelven bestaan. In feite gaat het hier om een aantal stenen hokken die gegroepeerd zijn rondom een even diep als de kelders liggend leeg vak. Vanaf de kamervloer begaf men zich met waarschijnlijk een trapje naar beneden. Dit is een veronderstelling, want van een trap is niets teruggevonden. Vanuit het vak zijn alle hokken bereikbaar. In de linker kamer is aan weerszijden van het vak een tongewelf. Vóór het vak waren drie tongewelven (fig. 2). Ook in de rechter kamer moet aan weerszijden van het vak een tongewelf gezeten hebben, waarvan het linker over is. In deze kamer zijn vóór het vak twee tongewelven aanwezig, waarvan het rechter gewelf doorbroken is.

De gewelven zijn halfsteens, behalve de hoekgewelven in de linkerkamer, die dubbel halfsteens zijn. Beide kelders troffen we volgestort met zand aan, wat betekent dat de kelders op een bepaald moment werden opgegeven. Aangezien het zand dateerbare vondsten bevatte, kan het tijdstip dat de kelders zijn gedicht bij benadering worden bepaald. De rechter kelder bevatte rijkelijk materiaal, namelijk fragmenten van tinglazuurtegels, loodglazuuraardewerk, steengoed, majolica. De fraaiste vondst uit deze kelder is een Werra bord met het jaartal 1609. Het andere materiaal uit deze kelder is eveneens 17e-eeuws, zodat de kelder in de 17e eeuw zal zijn opgegeven, stellig in 1678. De linker kelder leverde veel minder vondsten op. Ook hieruit kwamen enkele 17e-, maar ook 18e-eeuwse tinglazuurtegels. Omdat ook een 19e-eeuwse fles

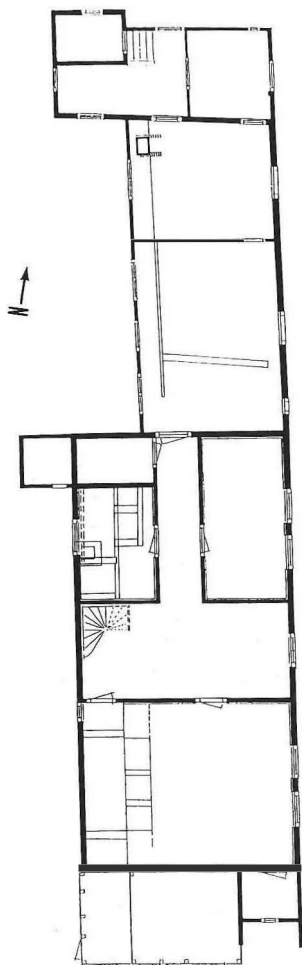

Fig. 1. Plattegrond van de diaconie.

is gevonden, is deze kelder duidelijk veel langer gebruikt dan de andere. De kelderwanden waren bestreken met pleister. In de rechter kelder heeft deze pleister een roodbruine beschildering. In de linker kelder is de verf afgesleten. De verf lijkt te bevestigen dat de rechter kelder slechts kortstondig in gebruik is geweest.

Tot dusver zijn dit soort keldertjes nog niet gedocumenteerd bij gebouwen in Friesland. Vooral nog kan dus nog niet worden uitgemaakt of dit soort kelders al dan niet frequent aanwezig zijn/waren bij Friese gebouwen. Dit zal door toekomstig onderzoek uitgemaakt moeten worden.

Waarvoor hebben deze kelders gediend? Hoewel er geen bewijzen voor zijn denken wij aan opslag van provisie. Het is dankzij Vermeulen bekend dat belasting van de Vlielanders ten behoeve van de armen veelal in provisie of in brandstof werd voldaan.

Hoewel het graafwerk is afgelopen, is de uitwerking nog gaande. In het definitieve verslag zullen alle opgravingsgegevens worden verwerkt. Tevens zullen we, onder andere door bronnenonderzoek, de functie van de kelders trachten te achterhalen.

Tot slot wensen we een woord van dank te richten aan B. Huiskes voor diens vriendelijke ontvangst en medewerking. Verder zijn we H. Bron van de stichting Kerkelijke Gebouwen erkentelijk voor het ons doen toekomen van documentatie over de diaconie. Tenslotte zijn we J.K. Boschker dank verschuldigd voor zijn medewerking aan de opgraving.

Summary

In the almshouse in the village of Oost-Vlieland several small cellars were found. The cellars, like the rest of the building, date from 1632. It is suggested that these cellars were used for storage.

Fig. 2. Foto van de gewelven in de linker kamer.